

בא אל פרעה וגו' למען שתי אתתי אלה בקרבן ולמען תספר באזני בנך וגו'. את אשר התעללתי במצרים ואת אתתי אשר שמתי בם וידעתם כי אני ה'... יש לדעת, מה זה הלשון אותותי ולא אמר 'מופתי'. גם, מה זה 'למען תספר באזני בנך' אינו מובן. גם, 'וידעתם כי אני ה'' אינו מובן, שהיה לו לומר 'וידעו כי אני ה'.

ויש לפרש דהנה איתא במדרש (שמו"ר יג ג)², גם בפירוש רש"י (שמות ז ו ג)³, דהקב"ה לקח מפרעה הבחירה אחר חמש מכות ראשונות. והגם, שכך דרכו יתברך שמו - יפעל פעמים שלש עם גִבֹר (איוב לג טו)⁴, ואם אינו עושה תשובה - אז הקדוש ברוך הוא גִבֵּה דִלְיָה⁵. אף על פי כן יש לעיין בזה, בְּשָׁנָם שמצינו שדרכו יתברך שמו הוא טוב ומטיב לברואיו, היה לו להאריך אפו עוד⁶, ולא ליקח ממנו הבחירה כלל, אולי ישוב.

אבל נראה לומר כך, דהנה ידוע קושית הרמב"ם ושאר קדמונים על הבחירה והידיעה⁷. והאמת תירוץ הוא, שאף על פי שהקב"ה יודע הכל וצופה ומביט עד סוף כל הדורות מה שיחשוב אדם, וכל שכן המעשים. אף על פי כן רצה הקדוש ברוך הוא שיתגלה

¹ שמות פרק י: (א) ויאמר יקוק אל-משה בא אל-פרעה כי-אני הכבדתי את-לבו ואת-לב עבדיו למען שתי אתתי אלה בקרבן: (ב) ולמען תספר באזני בנך וכן-בנך את אשר התעללתי במצרים ואת-אתתי אשר-שמתי בם וידעתם כי אני יקוק: (ג) ויבא משה ואהרן אל-פרעה ויאמרו אליו זה-אמר יקוק אלהי העבריים עד-מתי מאנת לענת מפני שלח עמי ויעבדני: (ד) כי אם-מאן אתה לשלח את-עמי הנני מביא מחר ארבה בגבלך: (ה) ונסה את-עין הארץ ולא יוכל לראת את-הארץ ואכלו את-יתר הפלטה הנשארת לכם מן-הברד ואכל את-כל-העץ הצמח לכם מן-השדה: (ו) וימלאו בתירי ובתי כל-עבדי ואת כל-מצרים אשר לא-ראו אבתיך ואבות אבתיך מיזם היותם על-הקדמה עד היום הנה יפן ויצא מעם פרעה: (ז) ויאמרו עבדי פרעה אליו עד-מתי יהיה זה לנו למזקש שלח את-האנשים ויעבדו את-יקוק אלהיהם הטרם תדע כי אבדה מצרים: (ח) וישב את-משה ואת-אהרן אל-פרעה ויאמר אלהם לכו עבדו את-יקוק אלהיכם מי ומי ההלכים: (ט) ויאמר משה בנערינו ובקנינו נלך בבנינו ובבנותנו בצאננו ובבקרנו נלך כי חג-יקוק לנו: (י) ויאמר אלהם יהי כן יקוק עמכם כאשר אשלח אתכם ואת-טפכם ראו כי רעה נגד פניכם: (יא) לא כן לכו-גא הגברים ועבדו את-יקוק כי אתה אתם מבקשים ונגרש אתם מאת פני פרעה: ס

² שמות רבה (וילנא) פרשה יג סימן ג: פרעה הרשע כיון ששיגר הקדוש ברוך הוא ה' פעמים ולא השגיח על דבריו אמר לו הקדוש ברוך הוא אתה הקשית ערפך והכבדת את לבך הריני מוסיף לך טומאה על טומאתך, הוי כי אני הכבדתי את לבו, מהו הכבדתי שעשה הקדוש ברוך הוא את לבו ככבד הזה שהיא מתבשלת שניה וארטסים נכנס בתוכה כך נעשה לבו של פרעה ככבד הזה ולא היה מקבל דבריו של הקדוש ברוך הוא, הוי כי אני הכבדתי את לבו וגו'.

³ שמות פרק ז (וארא): (ג) ואני אקשה את-לב פרעה והרביתי את-אתתי ואת-מופתי בארץ מצרים: רש"י: (ג) ואני אקשה - מאחר שהרשע והתריס כנגדי, וגלוי לפני שאין נחת רוח באומות עובדי עבודה זרה לתת לב שלם לשוב, טוב לי שיתקשה לבו למען הרבות בו אותותי ותכירו אתם את גבורתי. וכן מדתו של הקדוש ברוך הוא מביא פורענות על האומות עובדי עבודה זרה כדי שישמעו ישראל וייראו, שנאמר (צפניה ג ו) הכרתי גוים נשמו פנותם וגו', (שם ז) אמרתי אך תיראי אותי תקחי מוסר, ואף על פי כן בחמש מכות הראשונות לא נאמר ויחזק ה' את לב פרעה, אלא ויחזק לב פרעה:

⁴ איוב פרק לג פסוק כט: הן-כל-אלה פעלים שישלש עמ-גביר: תלמוד בבלי מסכת יומא דף פו עמוד ב: רבי יוסי בר יהודה אומר: אדם עובר עבירה פעם ראשונה - מוחלין לו, שניה - מוחלין לו, שלישית - מוחלין לו, רביעית - אין מוחלין לו, שנאמר כה אמר ה' על שלשה פעשי ישראל ועל ארבעה לא אשיבנו (ונאמר) +מסורת הש"ס: [ואומר] +הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר.

שמות רבה (וילנא) פרשה ז (וארא): ב הה"ד (איוב לג) הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר, ג"פ ממתין לאדם שאם עשה תשובה מוטב, ואם לאו הוא מגלגל עליו את הראשונות, וכן אתה מוצא כשאמר הקדוש ברוך הוא למשה לכה ואשלחך אל פרעה אמר תחלה והן לא יאמינו לי ואח"כ אמר לא איש דברים אנכי ואח"כ אמר שלח נא ביד תשלח הרי ג"פ, וכיון שלא חזר בדבריו ואמר הן בני ישראל לא שמעו אלי נתייחד הדיבור על אהרן עמו, הה"ד וידבר ה' אל משה ואל אהרן.

⁵ שמות רבה (וילנא) פרשה יג: ג ד"א כי אני הכבדתי את לבו, א"ר יוחנן מכאן פתחון פה למינין לומר לא היתה ממנו שיעשה תשובה, שנא' כי אני הכבדתי את לבו, א"ל ר"ש בן לקיש יסתם פיהם של מינים אלא (משלי ג) אם ללצים הוא יליץ שהקב"ה מתרה בו באדם פעם ראשונה שניה ושלישית ואינו חוזר בו והוא נועל לבו מן התשובה כדי לפרוע ממנו מה שחטא, אף כך פרעה הרשע כיון ששיגר הקדוש ברוך הוא ה' פעמים ולא השגיח על דבריו אמר לו הקדוש ברוך הוא אתה הקשית ערפך והכבדת את לבך הריני מוסיף לך טומאה על טומאתך, הוי כי אני הכבדתי את לבו, מהו הכבדתי שעשה הקדוש ברוך הוא את לבו ככבד הזה שהיא מתבשלת שניה וארטסים נכנס בתוכה כך נעשה לבו של פרעה ככבד הזה ולא היה מקבל דבריו של הקדוש ברוך הוא, הוי כי אני הכבדתי את לבו וגו'.

⁶ רמב"ם הלכות תשובה פרק ו הלכה ג: ואפשר שיחטא אדם חטא גדול או חטאים רבים עד שיתן הדין לפני דיין האמת שיאמר הפרעון מזה החוטא על חטאים אלו שעשה ברצונו ומדעתו שמונעין ממנו התשובה ואין מניחין לו רשות לשוב מרשעו כדי שימות ויאבד בחטאו שיעשה, הוא שהקב"ה אמר על ידי ישעיהו השמן לב העם הזה וגו', וכן הוא אומר ויהיו מלעיבים במלאכי האלהים ובזים דבריו ומתעתעים בבניאיו עד עלות חמת ה' בעמו עד לאין מרפא, כלומר חטאו ברצונם והרבו לפשוט עד שנתחייבו למנוע מהן התשובה שהיא המרפא, לפיכך כתוב בתורה ואני אחזק את לב פרעה, לפי שהחטא מעצמו תחלה והרע לישראל הגרים בארצו שנאמר הבה נתחכמה לו, נתן הדין למנוע התשובה ממנו עד שנפרע ממנו, לפיכך חזק הקדוש ברוך הוא את לבו,

⁷ זוהר חדש - תיקונים כרך ב דף צח עמוד א: בוצינא קדישא הא אוקמוה [ברכות דל"ג] הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים [שנאמר ועתה ישראל כו' כ"א ליראה]. וקרא אחרא כתיב מפי עליון לא תצא הרעות והטוב [איכה ג] ואם קודם דאתיין לעלמא אתגזר עלייהו למהו צדיקים או רשעים או בינונים לא הוה עתידי למהו לון אגרא ועונשא ולא הוה ליה לנביא למימר לון מפי עליון לא תצא הרעות והטוב. ולא הוה לון למ"מ למימר הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים. אמר רבי שמעון שאילתא דא עמיקא ואפליגו בה קדמאי וסגיאין כשלו בה בגין דלא מטו לעומקא דרזא. על נביא אתמר האי קרא בטרם אצרך בבטן ידעתך [ירמי' א]. ורזא דא הכל צפוי והרשות נתונה. הא מילין אלין סתימין. ולא אתגליון

רמב"ם הלכות תשובה פרק ה הלכה ה: שמא תאמר והלא הקדוש ברוך הוא יודע כל מה שיהיה וקודם שיהיה ידע שזה יהיה צדיק או רשע או לא ידע, אם ידע שהוא יהיה צדיק אי אפשר שלא יהיה צדיק ואם תאמר שידע שיהיה צדיק ואפשר שיהיה רשע הרי לא ידע הדבר על בוריו, דע שתשובת שאלה זו ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים וכמה עיקרים גדולים והררים רמים תלויים בה

ראב"ד: ואף על פי שאין תשובה נצחת על זה טוב הוא לסמוך לו קצת תשובה ואומר, אם היו צדקת האדם ורשעתו תלויים בגזירת הבורא ית' היינו אומרים שידיעתו היא גזירתו והיתה לנו השאלה קשה מאד ועכשיו שהבורא הסיר זו הממשלה מיידו ומסרה ביד האדם עצמו אין ידיעתו גזירה אבל היא כידיעת האצטגנינים שיודעים מכה אחר מה יהיו דרכיו של זה והדבר ידוע שכל מקרה האדם קטן וגדול מסרו הבורא בכח המזלות אלא שנתן בו השכל להיותו מחזיקו לצאת מתחת המזל והוא הכח הנתון באדם להיותו טוב או רע והבורא יודע כח המזל ורגעיו אם יש כח בשכל להוציאו לזה מידו אם לא וזו הידיעה אינה גזירה

לכל באי עולם מעשה כל אחד ואחד - על ידי בחירתו⁸. וכשבחר אדם בטוב על ידי כמה וכמה נסיונות - אזי נתגלה לכל גודל בחירתו, ונתודע לכל העולם הידיעה שהיה להקב"ה מקודם. וזה שנאמר אצל אברהם אבינו ע"ה אחר נסיון העקידה (בראשית כב יב)⁹ עֲתָה יָדַעְתִּי כִּי יִרְאֶה אֱלֹהִים אֶתָּה, ופירשו כל הקדמונים, שנתגלה לכל הידיעה כמובן¹⁰. וגם להיפך, הקדוש ברוך הוא מְתַרְתֵּם ברשעים כמה פעמים, כדי שיתגלה לכל גודל רשעתם, וידעו הכל ויתברר אצלם הידיעה שהיה להקב"ה מקודם.

גם ידוע, שעל ידי אותות ומופתים של מצרים - נתפרסם לכל חידוש העולם, שהקב"ה חָדָשׁ וְבָרָא ועשה בו כרצונו, כידוע לכל מכל ספרי קודש¹¹. על כן אנו אומרים בכל קידושי שבת ויום טוב 'זָכַר לַיְצִיאַת מִצְרָיִם', כי הקידוש בשבת ויום טוב הוא¹², להעיד על אלהותו יתברך שברא עולמו בששה ימים, וְיָנַח בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי, דהיינו להעיד על חידוש העולם. וזה נתגלה ביותר ביציאת מצרים, על כן אומרים 'זכר ליציאת מצרים' בכל הקידושים¹³.

גם זאת נתברר על ידי שבת ויום טוב ויציאת מצרים, שכל שכר ועונש; הגם שעיקר הבריאה היה ליתן שכר ועונש כדי שלא יהיה נְהַמָּא דְכֻסְפָּא כידוע מספרים¹⁴ - אף על פי כן מצינו בשבת קודש שהוא מעין עולם הבא, והוא תענוג גדול לבני ישראל¹⁵, והקב"ה נָתַן בְּמִתְנַה לְיִשְׂרָאֵל. כמאמר הגמרא מסכת שבת (י ב) מתנה טובה יש לי בבית גנזי ושבת שמה, ואני מבקשה ליתנה לישראל לְךָ וְהוֹדִיעֵם. נמצא, שנתן הקדוש ברוך הוא לישראל שכר קודם שסיגלו הם מעשים טובים, ונתגלה על ידי שבת - שהקב"ה נותן שכר מתנת חנם. ועל ידי יציאת מצרים נודע, שנותן עונש שלא על ידי הבחירה. ועל ידי שניהם שבת ויציאת מצרים - נתגלה אמונת אלהי עולם, שברא וחידשו ונותן שכר ועונש כפי רצונו, הגם שיש בחירה ורצון כנ"ל

וזהו פירוש הפסוקים הנזכרים לעיל; **למען שתי 'אותות'** רצה לומר, שעל ידי פרעה נתגלה הסוד שבת ויום טוב¹⁶ שנקרא 'אותות' כידוע¹⁷, שעל כן פטורים מתפלין, כמאמר חז"ל (מנחות לו ב)¹⁸. וזהו למען תספר 'באזני בני' וגו' רצה לומר, כי המצות עשה של שבת - היינו 'זכורי' וגו' (שמות כ ז), אינו אלא בפה דוקא, שהקידוש והבדלה דוקא על ידי דיבור הם¹⁹, שצריך לספר לבני ביתו דוקא בשינון הקידוש של שבת, כי על ידי זה נתברר חידוש העולם, ועל ידי יציאת מצרים. וזהו **למען תספר באזני בניך** דהיינו הקידוש וסיפור יציאת מצרים שבו, שעל ידי זה נתגלה לכל העולם שהקב"ה חידש העולם כולו, והוא עילת כל העילות. על כן כתיב את אשר התעללתי במצרים רצה לומר, שעל ידי יציאת מצרים נודע לכל שהוא פעל הכל, וזהו **התעללתי**

⁸ ויתפרש ידיעת הקב"ה על מה שיהיה בבחירת האדם

⁹ בראשית פרק כב פסוק יב (וירא): וַיֹּאמֶר אֶל-תְּשֻׁלַּח יְדֶיךָ אֶל-הַעֵרָב וְאֶל-תַּעֲשֵׂה לִּי מְאֻמָּה כִּי אֶתָּה יָדַעְתִּי כִּי-יִרְאֶה אֱלֹהִים אֶתָּה וְלֹא חֲשַׁכְתָּ אֶת-בְּנֵי אֶת-יְחִידָךָ מִמֶּנִּי:

¹⁰ רשב"ם: (יב) כי עתה ידעתי - כלומר עתה אני רואה ונתפרסם לכל העולם כי ירא אלהים אתה:

¹¹ רמב"ן שמות פרק יג פסוק טז: כי המופת הנפלא מורה שיש לעולם אלוה מחדשו, וידוע ומשגיח ויכול. וכאשר יהיה המופת ההוא נגזר תחלה מפי נביא יתברר ממנו עוד אמתת הנבואה, כי ידבר האלהים את האדם ויגלה סודו אל עבדיו הנביאים, ותתקיים עם זה התורה כלה: ולכן יאמר הכתוב במופתים למען תדע כי אני ה' בקרב הארץ (לעיל ח יח), להורות על ההשגחה, כי לא עזב אותה למקרים כדעתם. ואמר (שם ט כט) למען תדע כי לה' הארץ, להורות על החידוש, כי הם שלו שבראם מאין ואמר (שם ט יד) בעבור תדע כי אין כמוני בכל הארץ. להורות על היכולת, שהוא שליט בכל, אין מעכב בידו, כי בכל זה היו המצריים מכחישים או מסתפקים. אם כן האותות והמופתים הגדולים עדים נאמנים באמונת הבורא ובתורה כלה:

¹² של"ה מסכת שבת פרק תורה אור: עה. ועתה אבאר איך השבת מורה על החידוש. דע, כי החידוש היה בעצם ששת ימי המעשה, שהיה ברוך הוא מהווה ומחדש, ואחר כך פסק ונח ביום השביעי. ואילו לא נח ופסק, והיה מחדש ומהווה תמיד ולא היתה בריאה פוסקת, אז היו סוברין שהעולם קדמון ולא סר ולא יסור. אמנם מאחר שפסק מלבראות חדשות, רק הכל נוהג כפי מה שעשה בששת ימים, חוזר וחוזר חלילה, ומה שהיה הוא שיהיה, וכל שבוע ושבוע הוא כדמות שבוע שיהיה. ובאמת השם יתברך מחדש בכל יום תמיד, אבל אינו אלא מעשה בראשית, שהשגחתו אינה פוסקת מלהיות מעשה בראשית חוזרין חלילה. וכאשר הארכת לעיל במסכת חולין (אות קיא ואילך), כי שבת היא נקודה, וששת ימים הם הקצוות היוצאים מהנקודה וחוזרים אליה וחוזרים ויוצאים ונכנסים, עד זמן שהיה רצון האל יתברך. עו. נמצא מבואר היטב בענין שבת חידוש העולם, 'כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ וביום השביעי שבת וינפש' (שמות לא, יז). ואנחנו מעידין על זה בשביתתנו בשבת. והוא, נגד ששת ימי המעשה הנכנסים ויוצאים משבת לשבת

¹³ רמב"ן שמות פרק יג פסוק טז: וכן כל כיוצא בהן מצות רבות זכר ליציאת מצרים. והכל להיות לנו בכל הדורות עדות במופתים שלא ישתכחו, ולא יהיה פתחון פה לכופר להכחיש אמונת האלהים.

רמב"ן דברים פרק ה פסוק טו (ואתחנן): כי בעבור היות יציאת מצרים מורה על אלוה קדמון מחדש חפץ ויכול כאשר פירשתי בדבור הראשון (שם שם ב), על כן אמר בכאן אם יעלה בלבך ספק על השבת המורה על החדוש והחפץ והיכולת תזכור מה שראו עיניך ביציאת מצרים שהיא לך לראיה ולזכר. הנה השבת זכר ליציאת מצרים, ויציאת מצרים זכר לשבת כי יזכרו בו ויאמרו השם הוא מחדש בכל אותות ומופתים ועושה בכל כרצונו, כי הוא אשר ברא הכל במעשה בראשית,

¹⁴ ספר מגיד מישרים פרשת בראשית מהדורא קמא: רזא דמילתא במה דאת מתרץ דנשמתינן עד לא אתו לעלמא דמו למאן דאכיל נהמא דמלכא בלא פולחנא ומשום דא אמרו נוח לו לאדם שנברא כלומר דנשמתינן מיכספן מגרמיהו למיכל נהמא דמלכא בלא פולחנא ומשום הכי מתאותות למיתי לעלמא ונוח להם להבראות כדי למיפק מההוא כיסופא בעי למיתי להאי עלמא למתעסק בתורה ובמצות לעבדה ולשמרה ויכולן נהמא בלא כיסופא. לקבל רוח דמסתלק. ויאסף אל עמיו לקבל נפש דמסתלק ומתכניש עם רוח ונשמה דאינון עמיו ואתעביד צרורה את ה' אלהיך ונפש סליק ונחית לזימנין וביעקב אל נאמר וימת למירמז דרוח דליה לא אסתלק מיניה לגמרי אלא סליק ונחית וכמו דהוי לשאר אינשא נפשא הוי ליעקב רוחא. והיינו ויגוע סילוקא דנשמתא ויאסף אל עמיו סילוקא דנפשא דאתחבר בגרמיהו רוח דרוח נמי אסתליק ואתעבידו כולוהו תלתא צרורא חד אלא דלא כתיב ביה וימת למירמז דרוחא לא אסתלק מיניה לגמרי אלא סליק ונחית כדארמין:

¹⁵ זוהר כרך ב (שמות) פרשת בשלח דף מז עמוד א: וקראת לשבת ענג ענוגא דכלא ענוגא דנפשא וגופא ענוגא דעלאין ותתאין,

¹⁶ כדברי הרמב"ן

¹⁷ ולא מופתי

¹⁸ תלמוד בבלי מסכת עירובין דף צו עמוד א: רבי עקיבא אומר: יכול יניח אדם תפילין בשבתות וימים טובים - תלמוד לומר והיה לך לאות על ירך - מי שצריכין אות, יצאו אלו שהן גופן אות!

¹⁹ תלמוד בבלי מסכת פסחים דף קו עמוד א: זכור את יום השבת לקדשו - זכרהו על היין.

רמב"ם הלכות שבת פרק כט הלכה א: מצות עשה מן התורה לקדש א את יום השבת בדברים שנאמר +שמות כ+ זכור את יום השבת לקדשו, כלומר זכרהו זכירת שבח וקידוש, וצריך לזכרהו בכניסתו וביציאתו, בכניסתו בקידוש היום וביציאתו בהבדלה.

רצה לומר, שאני פעלתי הכל²⁰, וזה נודע על ידי אותות ומופתים של מצרים. וזהו **וידעתם כי אני ה'** רצה לומר, שעל ידי הנ"ל נתגלה לבני ישראל שאני ה', כנ"ל²¹.

עוד בפסוק הנ"ל, בא אל פרעה כי אני הכבדתי את לבו וגו' למען שתי וגו'. יש לדקדק²², וכי מאי זה נתינת טעם, שבשביל כך יבא אל פרעה - מפני שהשיית הכביד את לבו²³.

וְיָרָא לומר, על פי מה שיש להתבונן בפסוק (בראשית כב א)²⁴ וְהָאֱלֹהִים נָסָה אֶת אַבְרָהָם; שהלא הוא יתברך הבוחן כליות ולב, ובדאי ידע שאברהם אבינו לא יהרהר אחרי מדותיו²⁵, ומה צורך לנסותו. אמנם, כבר תירצו בזה²⁶ והובא למעלה גם כן²⁷, שה' צָדִיק יִבְחֵן (תהלים יא ה)²⁸ להראות לבאי עולם גודל צדקת הצדיק, ועל ידי זה מתקדש שם שמים. וזה פירוש הפסוק והאלהים ינסה' לשון כִּסּוּס עַל הַגְּבֻעָה (ישעיה ל יז)²⁹, שהקבי"ה הרים את אברהם, שִׁתְּנֵדָע צדקתו לעיני כל, וְנִאֲמָנוּ דברי השם בגודל מעלת אברהם אבינו, [כמאמר הכתוב (בראשית יח יט)³⁰ כִּי יִדְעִיתוּ לְמַעַן אֲשֶׁר יִצְנְהוּ]³¹. וכן להיפך בְּרִשְׁעַת הַרְשָׁע, הגם שהוא יתברך היודע שהוא רשע גמור; מכל מקום לעיני הבריות נראה ששב מדרכו הרעה, והקבי"ה יודע שלבו בל עמו, ומודיע לבריות גודל רשעתו.

הנה אצל מכת הברד אמר פרעה (שמות ט כז)³² חֲטָאתִי הִפְעֵם ה' הַצְּדִיק, והראה עצמו כאילו שב בתשובה; והקבי"ה ידע האמת - שאין פיו ולבו שוין. גם משה רבינו ע"ה אמר לו (שמות ט ל)³³ וְאַתָּה וְעַבְדֶּיךָ יִדְעִיתִי כִּי טָרָם תִּירָאוּן וגו'. אמנם המון העם לא היו יודעין האמת, ורצה הקדוש ברוך הוא לְאָמֵת דבריו³⁴, ועל כן הכביד לבבו רק לפרסם רשעו כאשר הוא האמת. לכן אמר

²⁰ תרגום אונקלוס שמות פרק י פסוק ב: דעבדית במצרים

²¹ ובזה מיושב מה שהקשה שהיה לו לומר וידעו כי אני ה', כי גם לאבות המספרים נתגלה זאת על ידי הסיפור

²² לראות להלן או יאמר, בא אל פרעה כי אני הכבדתי וגו'. יש לדקדק בזה, שלכאורה משמע שמה לא רצה לילך אל פרעה על שראה שפרעה מסרב לשלחם

²³ רש"י שמות פרק י: (א) ויאמר ה' אל משה בא אל פרעה - והתרה בו:

שפתי חכמים: כי א מדכתיב כי אני הכבדתי את לבו וגו' כי כל כי שבמק' נתינת טעם הוא אלמעל' ואי לא פירושו להתרו' בו מה זה נתינת טעם אלמעלה (נח"י) וה"ק הש"י למשה שאף ע"פ שכבר הודה ואמר חטאתי הפעם ואפ"ה לא שלח את בני ישראל א"כ פשיטא דלא תהני התראה וע"ז נותן טעם כי אני הכבדתי את לבו ואת לב עבדיו דצריך ההתראה משום עבדיו דעד עתה לא הכבידו את לבבם והא דלא הכביד את לבבם קודם לזה היינו משום דעכשיו נאמר הירא דבר ה' הניס וגו' ולולא שהכביד גם לב עבדיו היו מפצירין בו לשלוח את בני ישראל לפיכך הכביד גם לב עבדיו למען שתי אותותי ואף על גב שאמרו שלח את האנשים וגו' הא לא היתה תשובתם שלימה שהרי לא אמרו רק שישלח האנשים וכמו שאמר פרעה לכו נא הגברים ועש' באריכות:

נחלת יעקב: כי אני הכבדתי וגו'. הנתינת טעם שאני הכבדתי קשה להבין. ולכן נראה, דהנה התראה שייך לאדם שהוא בעל בחירה, ולמי שאינו בעל בחירה לא שייך התראה. ולפ"ז קשה דבשלמא בכל המכות שחזק לבו מעצמו היה צריך התראה. וכן במכת ברד, אף שכבר חוזק לבו מהשם יתברך, מ"מ הוצרך התראה בשביל שהיה צריך לומר לו שלח העז מקנך, כדי שישאר להם מקנה להנך שהיו יראים מה', כמו שפרש"י בפרשת בשלח (יד, ז): "מהירא את דבר ה' היה". אבל בארבה שלא הזהירו בשום דבר, וגם לא היו בעלי בחירה משום שה' הקשה לבם, קשה למה היה צריך התראה. ולתרוץ זה נראה, דהטעם של התראה הוא משום דכשבא ארבה ושאר צרות בעולם על העולם יכולין לתלות במקרה, אבל כשבא נביא וקובע זמן על ביאת צרה זו, ממילא כשבא אח"כ בשיעור ובזמן שקבע הנביא, נתאמת הדבר כי ה' דיבר. וידוע כי הקדוש ברוך הוא מראה פנים לרשעים כדי לטורדן מן העולם (דברים ז, י. וברש"י שם). וכל עיקר צרה הנשלחה אל האומות הוא רק כדי שישאל יקחו מוסר כמו שבאמר: הכרתי גוים נשמו פנותם למען תראו ותקחו מוסר (צפני ג, י). והאבן עזרא פ' בשלח (יג, יז) כתב דכי קרוב הוא בלשון אף על פי. וזהו שאמר הכתוב "בא אל פרעה", והיינו והתרה בו כמו שפרש"י. "כי אני הכבדתי את לבו", כלומר אף על פי שהכבדתי ואין צריך להתראה. ולזה אמר הטעם "למען תספר את אשר התעללתי" (כלומר שחקתי), הראיתי להם פנים שחוקות בין מכה למכה, למען הכבד את לבו שתראו אותותי. "וידעתם כי אני ה'", כלומר שהישראל ידעו כי אני ה' המכה, כיון שתקצב ותקבע ותודיע המכה קודם בואה, ועל ידי זה ידעו כי אני ה' המכה, ויקחו מזה מוסר:

²⁴ בראשית פרק כב פסוק א (וירא): ויהי אחר הדברים האלה והאלהים נסה את אברהם ויאמר אליו אברהם ויאמר הגוי:

²⁵ שמות פרק ו פסוק א (שמות): (א) ויאמר יקוץ אל-משה עתה תראה אשר אעשה לפרעה כי ביד חזקה ישלחם ויגיד חזקה ויגרשם מארץ: ו רש"י: (א) עתה תראה וגו' - הרהרת על מדותי, לא כאברהם שאמרתי לו (בראשית כא יב) כי ביצחק יקרא לך זרע, ואחר כך אמרתי לו (שם כב ב) העלהו לעולה, ולא הרהר אחר מדותיו כענין שנאמר דברים פרק יג פסוק ד (פרשת ראה) כי מנשה יקוץ אלהיכם אתכם לדעת הישכם אהבים את יקוץ אלהיכם בכל לבבכם וכל נפשכם:

²⁶ אבן עזרא בראשית פרק כב (וירא): (א) והאלהים נסה את אברהם... והגאון אמר שמלת נסה, הראות צדקתו לבני אדם, גם מלת ידעתי (ברא' כב יב) טעם הוודעתי.

²⁷ זוהר ח"א קמ: נתת ליראיך נס להתנוסס מפני קושט סלה. בשביל לגדלם בעולם כנס על הספינה

²⁸ תהלים פרק יא פסוק ה: יקוץ צדיק יבטן ורשע ואהב חמס שגאון נפשו:

²⁹ ישעיהו פרק ל פסוק יז: אָלֶף אָחַד מִפְּנֵי גַעְרַת אָחַד מִפְּנֵי גַעְרַת חֲמִשָּׁה תִּגְסוּ עַד אִם-נִוְתַרְתֶּם כְּתָרָן עַל-רֹאשׁ הָהָר וְכִנְסוּ עַל-הַגְּבֻעָה:

מצודת ציון: וכנס - הוא כלונס ארוך עשוי לתלות בו מפה לסימן לאנשי הצבא להתאסף ולבוא:

³⁰ בראשית פרק יח פסוק יט (וירא): כי ידעתי למען אשר ישר יצא את-בגיו ואת-ביתו אחריו וישמר דברך יקוץ לעשות צדקה ומשפט למען הביא יקוץ על-אברהם את אשר-דבר עלי:

³¹ רש"י: (יט) כי ידעתי - ...אמנם עיקר לשון כולם אינו אלא לשון ידיעה, שהמחבב את האדם מקרבו אצלו ויודעו ומכירו. ולמה ידעתי, למען אשר יצוה לפי שהוא מצוה את בניו עלי לשמור דרכי.

³² שמות פרק ט פסוק כז (וארא): וישלח פרעה ויקרא למשה ויאמר אלהם חטאתי הפעם יקוץ הצדיק ואני ועמי הרשעים:

³³ שמות פרק ט פסוק ל (וארא): ואתה ועבדיך ידעתי כי טרם תיראון מפני יקוץ אלהים:

³⁴ שמות פרק ז (וארא): (ג) ואני אקשה את-לב פרעה והרביתי את-אתתי ואת-מופתי בארץ מצרים:

רש"י: (ג) ואני אקשה - מאחר שהרשע והתריס כנגדו, וגלוי לפני שאין נחת רוח באומות עובדי עבודה זרה לתת לב שלם לשוב, ע טוב לי שיתקשה לבו למען הרבות בו אותותי ותכירו אתם אתפ גבורתי.

שפתי חכמים: ע ר"ל ואי לא אקשה את לבו אז בודאי שיעשה תשובה וגלוי לפני שלא יעשו תשובה שלימה בלב שלם ואם אביא מכות ופורעניות עליו אז יאמרו הבריות כך מדתו של הקדוש ברוך הוא שמביא פורעניות על מי שחוזר בתשובה והם לא יודעין שאינו חוזר בתשובה בלב שלם לכן אקשה את לבו כדי שלא יחזור בתשובה כלל ואז יכול אני להרבות מופתי להביא פורעניות עליו לעיני כל אדם:

עליהם, רק מפני שאמר 'אני פרעה' וכפר בעיקר - לכך שלח בו הקדוש ברוך הוא אותות ומופתים, ונלקה ביו"ד מכות, עד שעשה תשובה והודה בעל כרחו שהוא פֶּאֶפֶס וְאֵין, והקב"ה הוא מְהַיָּהוּת, ועושה בעולמו כרצונו. ומוזה אנו למדין אני של הקדוש ברוך הוא פירוש, ממה שאירע לפרעה על ידי שאמר 'אני פרעה' - אנו למדין שאין לשום פְּרִיָה לומר 'אני', כי אם 'להבורא יתברך נאה לומר אני ה'.

ומוזה נבוא לביאור הכתובים; שמשא לא רצה לילך אל פרעה מחמת שראה שהוא מסרב, ואמר לו הקדוש ברוך הוא **בא אל פרעה כי אני הכבדתי וגו'** פירוש, מחמת שאמר 'אני פרעה' גרם לי שהכבדתי את לבו, כדי שילקה עד שיעשה תשובה. וזהו שאמר הכתוב **למען שתי אתני אֵלֶּה בְּקֶרְבִּי**, הנה כל מקום שנאמר 'אלה' פסל את הראשונים (שמות י א). פירוש, שְׁאֵפָה אותו עד שיתחרט על דיבוריו הראשונים, ויודה שהוא פֶּאֶפֶס וְאֵין, ולפי זה לא ניטל ממנו הבחירה כלל, רק מחמת גְּאֻתוֹ הכביד הקדוש ברוך הוא את לבו, וכשהוכה עוד בנגעים עשה תשובה. וגמר אומר ולמען תספר באזני בנך וגו' פירוש, שתספר להם שהאותות שְׁשֻׁמְתֵי במצרים היה בשביל גְּאֻת פרעה - שעל ידי זה נלקה בעשר מכות, כדי שילמדו מזה מדת ההכנעה. ובזכרנו בכל יום יציאת מצרים ישימו אל לבם שְׁפִיחָה שנלקו המצריים היה מחמת גאונם, ויוסיפו על ידי זה מדת ההכנעה, ואז וידעתם כי אני ה' פירוש, שתדעו מזה שאין לשום בריה לומר 'אני' כי אם להבורא יתברך לו נאה לומר אני ה'.

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה נְטֵה יָדְךָ וְגו' וַיִּמַשׁ חֲשֵׁךְ וְגו'. לֹא רָאוּ אִישׁ אֶת אָחִיו וְגו' וְלִכְלַכַּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הָיָה אֹרַח בְּמוֹשְׁבֹתָם וְגו'. וַיִּקְרָא פְרָעָה אֶל מֹשֶׁה וְגו'.⁴⁴ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה כֹּה אָמַר ה' פְּחַצַת הַלַּיְלָה וְגו'.⁴⁵ ופירש רש"י⁴⁶, כחצות הלילה - פְּחַחְלַק הַלַּיְלָה וכו', שאין 'חצות' שם - דָּבָר, עיני שם

להבין הענין נראה, כי הנה אמרו (ע' ב"ר ג ו) על פסוק (בראשית א ד)⁴⁷ וַיִּבְדֵּל אֱלֹהִים בֵּין הָאֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ, שמתחילה היו האור והחשך משתמשין בערבוביא, עד כאן לשונם. ואין הפירוש - שהיה שעה אחת יום ושעה אחת לילה; רק - שהיו שניהם יחד⁴⁸. וכמו דאיתא במדרש (ב"ר א ו)⁴⁹ את האור - זה מעשיהו של צדיקים, וחשך - זה מעשיהו של רשעים, עד כאן. והוצרך להבדיל בין הטוב ובין הרע - שיהיה כולו טוב. כי מה שהיה עד עכשיו בערבוביא - היו אוכל ופסולת מעורבין זה בזה, ולא היה כל אחד בפני עצמו, כי היה עדיין פְּחַחְשֵׁךְ קצת טוב שנפל שם בסוד עולמות הנפילים, והיה צריך לתקן זה ולהעלות האור מן החשך, שיהיה ברורי עולמות, וזהו (בראשית ב ט)⁵⁰ וַעֲשֵׂה הַדְּעַת טוֹב וְרָע. וזהו עיקר כל עבודותינו, כי זה הוא שעשועים לפניו יתברך - שיהיה שכר ועונש על ידי הבחירה ורצון, שְׁיִבּוֹר לו האדם אֵיזָה דָּרָךְ יִשְׁכַּח אֹר, ולהבדיל בין הטוב ובין הרע, וַיִּשְׁאַר הרע בַּתְּהוֹמָא רָבָא, ולהעלות הטוב

והנה הגם שהקב"ה קרא לאור יום וְלַחֲשֵׁךְ קָרָא לַיְלָה (בראשית א ה), אף על פי כן מצינו צדיקים שעליהם אמר דוד המלך ע"ה (תהלים קלט יב) וְלַיְלָה פִּיּוֹם יָאִיר פְּחַשְׁיִכָה פְּאֹרָה. ומצינו רשעים אשר בְּמַחֲשָׁפָה מַעֲשֵׂיהֶם, ועליהם נאמר (קהלת ב יד) וְהַפְּסִיל בְּחֻשְׁפָה הוֹלֵךְ. והנה מצינו בקדושת שבת, שכל איש ישראלי ירגיש בנפשו קדושה יותר מבחול, פְּתִירוֹן הָאֹר מִן הַחֹשֶׁךְ. וזה פירוש (בראשית רבה יא ה) מה יום מיומיים - מה גבר בגוברין - שקדושת שבת הוא כולו אור, והוא נבדל מן החשך. ועל ידי מה היא הבדלה - על ידי שאדם מכין עצמו בששת ימי המעשה, ועל כל פנים כשהוא מתפלל

והנה, בששה ימים מתפללין שמונה עשרה תפלות, וצריך לשהות שעה אחת קודם התפלה ושעה אחת אחר כך. וכתב באורח חיים (מג"א סימן צג ס"ק א) דשעה מועטת סגי, ועל כל פנים בין הכל נחשוב ששה שעות, ועם השמונה עשרה שעות של שמונה עשרה תפלות - הם כ"ד שעות. ובאלו הכ"ד שעות, לפי מה שיתפלל בכוונה, וימשיך על עצמו הקדושה ויברור הטוב מן הרע - כמו כן תחול עליו קדושת שבת. ויש אנשים צדיקים ששהים שעה ממש קודם התפלה, ועל ידי זה ישיג קדושת שבת קודם. וזהו 'תוספת שבת', והכל הוא לפי ההבדל והבירור שבורר הטוב מן הרע

ואיתא בכתבי האר"י ז"ל פְּלָהוּ בְּחֻקָּהּ אֶתְבְּרִירו, ולאחר הבירור נשאר החשך לבדו, ולא היה בו שום ערבוב מהאור. ולזה במכת חשך שבא מחכמה כתיב 'וימשי חשך', שהיה חשך ועב, בלא שום אור. ולכל בני ישראל היה אור במושבותם ראשי תיבות עולה כ"ו כמנין הוי"ה; רצה לומר, שהיה להם אור הקדושה משמו יתברך שהוא כולו טוב. שעליו אמרו חז"ל ראה שאין העולם כדאי להשתמש בו וגנוז לצדיקים. וזה שפירש רש"י כחצות כהחלק לילה שאין חצות שם דבר של חצי פירוש, שלא היה דוקא בחצי לילה, כי באמת כתיב (שמות יב יב) וַעֲבַרְתִּי בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּלַיְלָה הַזֶּה, משמע שכל הלילה היה מְפָה מצרים, לזה פירש רש"י כהחלק לילה לומר, שכל הלילה היה מתחלק למצרים חשך - ולישראל היה אור, כדאיתא כמדרש שהאיר להם כל הלילה כיום של תקופת תמוז, ובכל הלילה כשהיו ישראל מקריבין הפסח ואוכלין אותה - היה מכת בכורים למצרים

⁴⁴ שמות פרק י: (כא) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה נְטֵה יָדְךָ וְגו' וַיִּמַשׁ חֲשֵׁךְ וְגו'. וַיִּקְרָא פְרָעָה אֶל מֹשֶׁה וְגו'. וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה כֹּה אָמַר ה' פְּחַצַת הַלַּיְלָה וְגו'. ופירש רש"י⁴⁶, כחצות הלילה - פְּחַחְלַק הַלַּיְלָה וכו', שאין 'חצות' שם - דָּבָר, עיני שם

⁴⁵ שמות פרק יא: (ד) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לַיהוָה אֱמַר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה נְטֵה יָדְךָ וְגו' וַיִּמַשׁ חֲשֵׁךְ וְגו'. וַיִּקְרָא פְרָעָה אֶל מֹשֶׁה וְגו'. וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה כֹּה אָמַר ה' פְּחַצַת הַלַּיְלָה וְגו'. ופירש רש"י⁴⁶, כחצות הלילה - פְּחַחְלַק הַלַּיְלָה וכו', שאין 'חצות' שם - דָּבָר, עיני שם

⁴⁶ רש"י: כחצות הלילה - כהחלק הלילה, כחצות, כמו (יהושע ד יח) כעלות, (תהלים קכד ג) בחרות אפם בנו, זהו פשוטו לישבו על אופניו, שאין חצות שם דברו של חצי.

⁴⁷ בראשית פרק א פסוק ד (בראשית): וַיִּרָא אֱלֹהִים אֶת-הָאֹר וְגו' וַיִּבְדֵּל אֱלֹהִים בֵּין הָאֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ;

⁴⁸ מזרחי: (ד) וירא אלהים את האור כי טוב ויבדל את האור מהחשך. וזהו 'בראשית', מפני שאי אפשר לפרש ההבדל הזה כמשמעו, כי לא יפול הבדל רק בדברים המתערבים, והאור והחשך הם העדר וקנין. ולא יפול בהם ערוב, ואי אפשר חבורם בעת מן העתים.

⁴⁹ רש"י: (ד) וירא אלהים את האור כי טוב ויבדל את האור מהחשך. וזהו 'בראשית', מפני שאי אפשר לפרש ההבדל הזה כמשמעו, כי לא יפול הבדל רק בדברים המתערבים, והאור והחשך הם העדר וקנין. ולא יפול בהם ערוב, ואי אפשר חבורם בעת מן העתים.

⁵⁰ בראשית פרק ב פסוק ט (בראשית): וַיִּצְמַח יְהוָה אֱלֹהִים מִן-הָאֲדָמָה קֶלֶעַץ וְחֵמְד לְמַרְאֵה וְטוֹב לְמַאֲכָל וְעֵץ הַיָּדָע בְּתוֹךְ הָאֲדָמָה וְעֵץ הַחַיִּים בְּתוֹךְ הָאֲדָמָה וְעֵץ הַדְּעַת טוֹב וְרָע:

ובזה יתורץ קושיית הגמרא (ברכות ג ב) מה שלא אמר 'בחצות', כי לא היה בחצות ממש. ומה שכתוב (שמות יב כט) וַיְהִי בַחֲצֵי הַלַּיְלָה נְהִי הַקֶּה וְגו', גם כן אין פירושו חצי לילה ממש, רק כל זמן שהיו ישראל אוכלין הפסח, ועל ידי זה היו מבררין ומבדילין בין האור ובין החשך. וכשהיו אוכלין בשכונה זו היה להם אור - ולמצרים שבשכונה זו היה חשך ומגפה. וזהו בחצי הלילה פירוש, שנחלק כל הלילה; למצרים - חשך גמור, ולישראל - לַיְלָה פְּיוֹם יָאִיר.